

TARPTAUTINIS MOKSLINIS SEMINARAS „ADALBERTAS BEZZENBERGERIS – ETNOGRAFAS IR AKADEMINĖS BALTISTIKOS PRADININKAS“

Lina Motuzienė

Klaipėdos universitetas

2011 m. rugsėjo 9–10 d. Neringoje vyko tarptautinis mokslinis seminaras „Adalbertas Bezenbergeris – etnografas ir akademinės baltistikos pradininkas“, kurio tikslas – analizuoti Prūsų Lietuvos ir Kuršių nerijos istorijos, kalbinės ir etninės tradicijos problemas, akcentuojant Rytų Prūsijos kultūros ir mokslo veikėjų vaidmenį. Renginį organizavo Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja doc. dr. Nijolė Strakauskaitė ir Klaipėdos universiteto doktorantė, Thomo Manno kultūros centro direktorė Lina Motuzienė, talkiniant Liudviko Rėzos kultūros centrui ir Lietuvių kalbos institutui Vilniuje.

Šiame seminare pranešėjai analizavo Kenigsbergo universiteto profesoriaus, universalaus mokslininko Adalberto Bezenbergerio veiklą, jo svarų įnašą Rytų Prūsijos kultūrinam gyvenimui, ypač Prūsijos Lietuvos etninės tradicijos tyrimams. Adalbertas Bezenbergeris – iškilus lyginamosios kalbotyros specialistas – tyrė baltų (lietuvių, latvių, prūsų) kalbas, daug nusipelnė ne tik kalbotyrai, bet ir tautosakai, archeologijai, etnografijai. Domėjimasis tuomet modernia lyginamosios kalbotyros sritimi paskatino jį domėtis ir senaisiais lietuviškais teksta, tarp kurių būta ir svarbių atradimų, išsaugant juos lietuvių kultūrai. Ypač šiame kontekste minėtinas Martyno Mažvydo 1547 m. katekizmas ir „Forma krikštymo“, Baltramiejaus Vilento „Enchiridionas“ ir Konstantino Sirvydo „Punktai sakymų“ (Pirmoji dalis), o latviams – 1856 m. liuteroniškasis katekizmas ir kt. Būtent A. Bezenbergeris mus supažindino ir su Jono Bretkūno Biblijos vertimo rankraščiu. Daugelį metų jo monografija „Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache“ (Göttingen, 1877) buvo vienintelis darbas, išsamiai supažindinantis su senaisiais rašytiniais lietuvių kalbos paminklais. Jo veiklos spektras buvo labai platus, neapsiribojantis tik mokslinėmis publikacijomis: profesorius leido mokslinį žurnalą „Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen“ (1877), taip pat buvo ilgametis žurnalo „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen“ redaktorius.

Į mokslinį seminarą buvo pakviesti kalbotyrininkai, istorikai, archeologai, etnologai iš Lietuvos, Čekijos, Vokietijos ir Rusijos Federacijos (Kaliningrado srities), siekiant tarpdisciplininio diskurso, analizuojant regiono istorijos ir kalbotyros problemas.

Tarptautinis seminaras „Adalbertas Bezenbergeris – etnografas ir akademinės baltistikos pradininkas“ suteikė erdvę diskusijoms apie regiono kultūros raidos problemas, akcentuojant baltistikos mokslo svarbą XIX a. pabaigoje ne tik šiam regionui, bet ir visai Europai. Būtent europinį baltistikos kontekstą akcentavo Karlo universiteto Prahoje habil. dr. Ilja Lemeschkin, išryškindamas keturių žymių baltistų (F. L. Čelakovskio, A. Schleicherio, L. Geitlerio, J. Zubato) iš Prahos sąsają su Rytų Prūsija, Prūsų Lietuva ir Kuršių nerija. Pranešėjas pateikė naujos informacijos apie A. Bezenbergerio ryšius su XIX a. pab. baltistikos mokslo propaguotojais, pateikdamas ir intriguojančių detalių iš jų apsilankymo Prūsų Lietuvos vietovėse ir Kuršių nerijoje, išryškindamas išskirtinį susidomėjimą lietuvių kalba ne tik Kenigsbergo, bet ir Prahos universitetuose.

A. Bezenbergerio amžininkų Jurgio Gerulio ir Jono Yčo atsiliepimus tarpukariu Lietuvos spaudoje analizavo prof. habil. dr. Danguolė Mikulėnienė, pabrėždama A. Bezenbergerio nuo-

pelnius dialektologijos srityje. Doc. dr. Jolanta Zabarskaitė pranešime išryškino originalias išvagas apie prūsus, pamari ir A. Bezzenbergerį „Didžiajame lietuvių kalbos žodyne“, reziimuodama žodžių, susijusių su gyvenimu prie vandens, sąvokų sąsają su kultūrinės tapatybės aspektais. Doc. dr. Jolantos Gelumbeckaitės (J. W. Goethe's universitetas Frankfurte prie Maino) pranešimas „Senosios lietuvių kalbos referencinis korpusas (SLIEKKAS)“ susiejo A. Bezzenbergerio darbus su šių dienų informacinių technologijų teikiamomis galimybėmis, pabrėžiant lituanistinių leidinių komplektavimo informacinės bazės reikšmę ir perspektyvumą. A. Bezzenbergerio etnokultūrinių tyrimų sąsajas su šios veiklos vienu iš pradininkų Prūsijos Lietuvoje Eduardu Gizevijumi ir Gustavu Gizevijumi aptarė etnologas prof. dr. Rimantas Sliužinskas.

A. Bezzenbergerio mokslinių interesų ir Kuršių nerijos sąsają pranešime atskleidė doc. dr. Nijolė Strakauskaitė, kuri akcentavo, kad šio mokslininko veiklą tikslinga aptarti XIX a. europinio filologijos mokslo transformacijų ir nacionalizmo stiprėjimo tendencijų kontekste: A. Bezzenbergeris, susidomėjęs baltistika, atvyko į Kenigsbergą ir Prūsijos Lietuvą tuomet, kai Vokietija buvo ką tik politiškai susivienijusi ir ėjo nacionalinės valstybės stiprinimo keliu, todėl A. Bezzenbergeris vadovavosi tuomet populiariu požiūriu į Prūsijos lietuvius kaip į nykstančią tautinę mažumą, kurios kalbinį ir etnokultūrinį palikimą būtina „išsaugoti ateinančioms kartoms“. Unikali Kuršių nerijos etninė situacija – kuršininkų, lietuvių, vokiečių kalbų gyvavimas vienu metu, savita etnografinė tradicija, turtinga archeologinė medžiaga buvo palanki dirva A. Bezzenbergerio moksliniams interesams įgyvendinti. Vienas ryškių jo tyrimų rezultatų – mokslinė studija „Kurische Nehrung und Ihre Bewohner“ („Kuršių nerija ir jos gyventojai“) išleista 1889 m. Stuttgarte. Joje analizuota geologinė Kuršių nerijos sandara, jos istorinė raida XII–XIX a., žvejų kaimų kova su pustomo smėlio stichija ir nerijos kopų apželdinimo problemos, archeologinių tyrimų duomenys ir etnolingvistinės Kuršių nerijos situacijos analizė. Tai buvo pirma mokslinė kompleksinė studija apie Kuršių neriją, kurią iškart palankiai įvertinto kolegos ir kuri iki šiol neprarado aktualumo vien todėl, kad per šimtmetį bet kuris etninis sociumas pakinta, o Kuršių nerijos etninis pasaulis Antrojo pasaulinio karo pabaigoje buvo visiškai sunaikintas. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, A. Bezzenbergerio studija yra svarbus orientyras pažįstant ir išsaugant Kuršių nerijos istorinį-etninį įvaizdį.

Įvairiapusė mokslinė A. Bezzenbergerio veikla apėmė ir archeologijos bei muziejininkystės sferą. Šią problematiką pranešime nagrinėjo Klaipėdos universiteto doktorantas Roman Shiroukov, analizuodamas Prūsijos senovės draugijos (*Altertumsgesellschaft Prussia*), kuriai A. Bezzenbergeris vadovavo daugelį metų, muziejaus eksponatų likimą. Jie po Antrojo pasaulinio karo pasklido įvairiuose Vokietijos, Lenkijos ir Rusijos archyvuose, o jų paieškos šiandien yra nemenkas iššūkis mokslininkams. Doc. dr. Silva Pocytė aptarė istorinių asmenybių įamžinimo dabartiniame Klaipėdos krašte aktualijas, pabrėždama egzistuojančią tendenciją akcentuoti ir įpaminklinti lietuviškos tradicijos simbolius. Pranešimo autorė ypač pabrėžė A. Bezzenbergerio atminimo įamžinimo Kuršių nerijoje aktualumą.

Renginį rėmė Lietuvos Respublikos kultūros rėmimo fondas ir Neringos savivaldybė.